

Vladimir Bakrač
Nikšić, Crna Gora
bakracv@gmail.com

UDK: 322(497.16)"199/...";
342.731(497.16)"199/..."
Originalni naučni rad
Primljen: 19.04.2013.

Mirko Blagojević
Centar za religijske studije IFDT
Beograd, Srbija
blagomil91@sbb.rs

RELIGIJA I SLOBODA U CRNOJ GORI

Sažetak

U ovom radu namjeravamo da se osvrnemo na tri najzastupljenije religije i crkve u Crnoj Gori (Pravoslavnu crkvu, Rimokatoličku crkvu i Islamsku vjersku zajednicu) iz ugla tolerancije. Naime, nakon revitalizacije religije i urušavanja socijalizma na ex jugoslovenskim prostorima početkom devedesetih godina prošlog veka, poglavito instrumentalnim vraćanjem religije na društvenu i političku pozornicu, duh konfesionalne tolerancije ozbiljno biva doveden u pitanje. U drugom dijelu rada apostrofira se uloga, značaj i značenje religije danas na području Crne Gore. Registracija Crnogorske pravoslavne crkve 2000. godine, u velikoj mjeri utiče na duh tolerancije u Crnoj Gori. U ovom dijelu rada, ukratko smo analizirali pravni položaj vjerskih zajednica i njihov odnos sa državom Crnom Gorom.

Ključne riječi: *sloboda, pravoslavlje, religija, crkva-država, tolerancija, sekularizacija, revitalizacija religije.*

Hronološki osvrt na religiju i slobodu od 1991. godine

Početkom devedesetih godina, sa urušavanjem socijalističkog režima, dolazi do vraćanja stanovništva religijama, pogotovu je to bilo izraženo na pravoslavno dominantnim područjima, među koje ubrajamo i Crnu Goru. Neosporna je činjenica da je komunizam u SFRJ bio svojevrsna svjetovna religija, koja je preuzela neke religijske funkcije, u prvom redu funkciju integracije pojedinca u kolektiv, funkciju identifikacije i druge funkcije. Raspad socijalističkog društvenog uređenja i probuđene nacionalističke ideologije, krunisane ratom, uslovlili su da se zemlja i narod nađu u teškoj ekonomskoj a mnogi pojedinci u emocionalnoj krizi. U tim i takvim uslovima, oličenim u duhovnim i društvenim konvulzijama, tradicionalna religija je bila gotovo jedino utočište, nudeći ne samo duhovnu sigurnost, već je crkva bila jedina koja je mogla da nadomjesti krizu identiteta i identifikacije, nudeći duhovno sklonište u tim teškim vremenima. Logično je da se u kriznim vremenima podstiče religija, na šta

nas upozorava i latinska poslovice *Res adversae admonent religionem* - nesreća pospešuje religiju! Sada se otvara nova pozicija religije i crkve kao religijske institucije. Od marginalizacije u periodu socijalizma kada je religija obavljala samo pastoralnu ulogu, sada religija zadobija neke socijalne funkcije. Religija je bila vjerni pratilac čovjekovih potreba, tim prije što se javljala u trenucima kada prestaje moć nekih drugih društvenih tvorevina, a ovoga puta je to moć komunističkog sistema. Rat koji se dogodio svakako da se ne može nazvati religijskim, to su riječi koje se na neki način isključuju. To je bio rat gdje se, da tako kažemo, slavilo „prokletstvo malih razlika“. Religija se tu koristi kao *differentia specifica*, smatra Vukomanović, kroz koju su etnički srodni narodi nastojali da „realizuju“ svoje dublje razloge za mržnju koji datiraju iz istorijskih sjećanja. No, iako religija ne snosi direktnu odgovornost, možemo se poslužiti ocjenom da su religije (islamska, rimokatolička, pravoslavna) mogle mnogo više učiniti za njegovo sprečavanje, kao i zaliječivanje ratnih posledica (Vukomanović, 2001:97).

Dakle, raspadom socijalističkog sistema praćenog ratom u Bosni i Hrvatskoj, dolazi do nacionalno-političke revitalizacije religije što dovodi do konfesionalne homogenizacije, mobilizacije religijskih i nacionalnih skupina, a to je vodilo ka javnoj podršci religijskim zajednicama, te samim tim i veće povezanosti s religijom i crkvom. To je naročito bio slučaj sa SPC, pošto je pravoslavlje predstavljalo najateizovaniju i najsekularizovaniju religiju u poređenju s drugim konfesijama. S tim u vezi, povratkom pravoslavlja na društvenu scenu početkom devedesetih godina prošlog veka i njenim buđenjem iz dremljivosti u socijalističkoj Jugoslaviji, dolazi i do povratka nekih funkcija religije, čime je religija još jednom potvrdila reverzibilnost, a s druge strane vraća se i sloboda vjeroispovijedanja sto u socijalističkom režimu, iako proklamovana, često nije bila i faktička. Opet religija daje identitet i identifikaciju ljudima koji čine zajednice čvršće ih integrišući u kolektiv. U konfliktnim situacijama na nacionalnoj osnovi mobilise ljude u kolektiv koji se suprotstavlja drugom nacionalno-konfesionalnom kolektivu, gubeći pritom korak sa tolerancijom. Tim prije ako toleranciju definišemo kao „sposobnost da se sasluša čovjek koji ima drugačije mišljenje o istoj stvari, da bi se u njegovom mišljenju otkrili sadržaji koji mogu da se dva mišljenja približe, isprave, dopune i izraze u obliku koji će da zadovolji obe strane“ (Šušnjić, 1997:202). Imajući u vidu istaknute činjenice, ne bismo bili pretenciozni ako bismo zaključili da su dijalog i tolerancija u periodu od 1991. godine narušeni u Crnoj Gori koja je multikonfesionalno društvo, u kojoj istini za volju nije bilo direktnih religijskih sukoba, ali se na pripadnike drugih konfesija gledalo s podozrenjem. Otuda, zagovornik dijaloga i tolerancije insistira na mišljenju da „Nikakav pomak u spoznaji, ljubavi i slobodi ne bi bio moguć, ako bi vernici ostali ukopani u svoje zasebne vere, crkve, sekte, kultove: ne samo zbog razumevanja drugih, nego i zbog otvaranja sebe za drugačija iskustva i vrednosti“ (Šušnjić, 1997:210).

Sa jedne strane, dakle, vraćena je stvarna sloboda vjeroispovijesti, a s druge ukinuta je međureligijska tolerancija. Istini za volju, ovakvih primjera je bilo i u ranijim periodima. Istorijski kalendar nas opominje da je sâmo hrišćanstvo postalo od progonjene i potlačene religije, religija koja proganja. Takvih primjera je mnogo, tako da bi ih bilo izlišno nabrajati, ali u svakom slučaju dovoljan je i primjer koji se dešavao u okruženju. Dakle, sâmi hrišćani su prenebregnuli dalekosežne pouke i poruke Milanskog edikta. Pa i sam car Konstantin, već oko 316. godine vodi borbu sa Likinijem – sapotpisnikom Milanskog edikta.

Religija i sloboda u Crnoj Gori danas

Danas kada smo potrošili prvu i zagazili u drugu deceniju 21. vijeka, u vremenima (post)modernizacije i globalizacije u smislu koji pod tim podrazumijema Maršal Makluan, uticaj i značaj religije i religioznosti se ne smanjuje. Neki autori su tvrdili da modernizacija utiče na opadanje religije i religioznosti kako na cjelokupno društvo tako i na individualnu svijest, ali se ova ključna ideja pokazala pogrešnom, pogotovu na individualnom nivou. Upravo u vremenima društvene, kulturne, tehničko-tehnološke i ekonomske modernizacije, za koje se vjerovalo da sa sobom nose izmjene u shvatanju religije i iščezavanje religioznosti, dolazi do njenog uskrsnuća. Ovakvo stanje Hantington (1998) objašnjava činjenicom da je ljudima potreban novi oblik stabilne zajednice i moralnih propisa. Time ovaj autor pokušava da opravda povratak svetog na svjetsku scenu, opisujući religiju kao urbani fenomen uobličen većom religioznošću mladih u odnosu na njihove roditelje. Talas revitalizacije religije započeo devedesetih godina prošlog vijeka, traje i danas u Crnoj Gori. Naime popis stanovništva bilježi da sa pravoslavljem 1991. godine samoidentifikovalo 69,1% stanovništva, a da je taj skor prema popisu 2003. i 2011. godine iznosio 74,2% odnosno 72,0% stanovnika (www.monstat.org). Pravoslavlje je i dalje dominantna religija u Crnoj Gori. Za razliku od ranijeg perioda, pravoslavlje više nije proganjana a više se njeguje i duh tolerancije među konfesijama u ovoj republici.

Analizirajući period u protekloj deceniji 21. vijeka, stiče se utisak da u ovoj republici sve više jača međureligijska tolerancija i multikonfesionalna svijest među građanima. Primjer *sui generis* su pravoslavni i rimokatolički vjernici u Kotoru, koji Svetog Trif(p)una proslavljaju zajedno, dajući primjer međukonfesionalnog pomirenja i primat toleranciji. Vjernici neke od najzastupljenijih konfesija u Crnoj Gori, rijetko dolaze u situaciju da im se zabranjuje ili osporava pravo na vjersku slobodu. Ako bi se desilo nešto slično, onda je to najčešće od strane pojedinaca, a ne od strane države.

U pogledu slobode vjeroispovijesti, Ustav Crne Gore svim građanima jemči pravo na slobodu vjeroispovijesti. Ustav, dakle, garantuje pravo na slobodu vjeroispovijesti na način na koji je to propisano članom 9. *Evropske kon-*

vencije o ljudskim pravima. Crkve i vjerske zajednice su odvojene od države. Na osnovu odredbe člana 11. *Ustava Republike Crne Gore* sve vjeroispovijesti i crkve: Pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva, Islamska vjerska zajednica i druge religije (a prema podacima Zavoda za statistiku u Crnoj Gori je oko četrdeset vjerskih organizacija) odvojene su od države (nema državne crkve) i imaju zagarantovano pravo na slobodu vjeroispovijesti i mogu nesmetano da vrše vjerske obrede i tradicionalne običaje. U tom smislu konstatuje se da je elementarno pravo svakog građanina da slobodno, javno i privatno ispovijeda vlastitu vjeru.

Ovdje ćemo se ukratko zadržati na pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica nakon obnavljanja nezavisnosti Crne Gore. Položaj religije u crnogorskom društvu, nakon sticanja i obnavljanja državne samostalnosti 21. maja 2006. godine, kao i odnos crkva-država, analiziraćemo kroz modele uobičajne za pravnu literaturu, ali koji nijesu strani ni sociološkoj ekspertizi pomenutih odnosa. Hronološki analizirajući odnose crkva-država u Evropi, nije teško zaključiti da su se smjenjivala tri odnosa između crkve i države: sistem saglasnosti crkve i države, nadmoć crkve nad državom – papocezariizam i nadmoć države nad crkvom – cazaropapizam. U savremenom svijetu, iskristalisala su se tri modela odnosa crkve i države: državna crkva, sistem priznatih crkava i vjerskih zajednica i odvojenost crkava i vjerskih zajednica od države. Bitno je naglasiti da u okviru poslednjeg modela treba razlikovati striktnu odvojenost crkve od države i kooperativnu odvojenost crkava i vjerskih zajednica od države.

Sistem državna crkva podrazumijeva simfonijski odnos između crkve i države, tj. simfonija crkvene i državne vlasti. Crkva uživa posebnu pravnu zaštitu države, koja je od posebnog značaja za narod te države. Primjer ovog modela odnosa crkve i države je Engleska. Sistem priznatih crkava i vjerskih zajednica se nalazi između sistema državne crkve i odvojenosti crkve i države. Ovaj sistem podrazumijeva da ustav države ne štiti samo jednu državnu crkvu, već povlašćeni status uživaju sve crkve ili vjerske zajednice kojima država na osnovu kriterijuma brojnosti vjernika i tradicionalne prisutnosti daje status priznatih crkava i vjerskih zajednica. Model odvojenosti crkve od države jeste model koji je najzastupljeniji u savremenom svijetu. Suština ovog modela se ogleda u tome da država ni u čemu ne interveniše kada je riječ o crkvenim poslovima kao i obrnuto. Sve to upućuje na potpunu odvojenost duhovne i svjetovne vlasti. U okviru ovog modela izdvaja se: model striktno odvojenosti crkava i vjerskih zajednica od države. Primjer je Francuska, a ovaj model podrazumijeva da crkve i vjerske zajednice imaju vlastitu autonomiju, kao i status građansko-pravnih udruženja poput svih drugih privatno-pravnih lica. Model kooperativna odvojenosti crkava i vjerskih zajednica od države, podrazumijeva odvojenost uz mogućnost međusobne saradnje. Suština ovog modela, čiji je primjer Njemačka, jeste da se poštuje princip odvojenosti crkve i države, pri čemu se svim građanima garantuje sloboda vjeroispovijesti, a karakteriše ga i neutralan stav države

prema crkvenim poslovima, a podrazumijeva i kooperativnu saradnju crkve i države.

Kada je riječ o Crnoj Gori, odnos crkve i države je regulisan Ustavom od 19. oktobra 2007. godine. Ustav Crne Gore, svim građanima jemči pravo na slobodu vjeroispovijesti, na način kako je to predviđeno članom 9. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Članom 44–46 Ustava Crne Gore svim građanima jemči se pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo na promjenu vjere. Ovim pravom je garantovano da niko nije obavezan da se vjerski izjašnjava, jedino se ograničenje ovih sloboda dovodi u pitanje u slučaju ugrožavanja života ljudi ili javnog reda i mira.

Analizirajući odnos crkava i vjerskih zajednica sa državom Crnom Gorom, stoji da su tri nazastupljenije religije Pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva i islamska vjeska zajednica, kao i druge vjere, odvojene od države, po Ustavu iz 1992. godine. Od 17. januara 2000. godine u Ministarstvu unutrašnjih poslova registrovana je i Crnogorska pravoslavna crkva (u nastavku CPC) na Cetinju. Ustavna skupština je u 2007. godine usvojila Ustav Crne Gori, koji u članu 14. naglašava da su sve vjerske zajednice odvojene od države, ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda, uključujući i novoformiranu CPC.

Nakon obnavljanja nezavisnosti i donošenjem Ustava 2007. godine, Vlada Crne Gore je pristupila regulisanju odnosa države i crkava i vjerskih zajednica. S tim u vezi, Vlada Crne Gore potpisala je Temeljni ugovor sa Svetom Stolicom o pravnom položaju Rimokatoličke crkve (u daljem tekstu RKC) u Crnoj Gori, koji je potpisan 24. juna 2011. godine u Vatikanu. Ovaj ugovor ujedno predstavlja prvi državno-crkveni ugovor na međunarodnom i na unutrašnjem planu. Ugovor između Crne Gore i Svete Stolice ima 21. član, kojima se pravno regulišu odnosi između RKC i države Crne Gore. Ovim ugovorom Crna Gora se obavezuje da poštuje kanonsko pravo RKC, kao i da se poštuje principi odvojenosti crkve od države uz mogućnost saradnje po nekim pitanjima, što odgovara normi kooperativne odvojenosti crkve od države. Ovo se objašnjava uvažavanjem pozitivne uloge crkve kroz istoriju. Crkva i država su odvojene u okvirima vlastitih nadležnosti, ali su i upućene jedna na drugu, zarad dobra kako na ličnom tako i na društvenom planu. Država Crna Gora se pomenutim ugovorom obavezala da će poštovati samostalnost i nezavisnost u vjerskom djelovanju crkve, samostalnost u uređivanju unutar crkvenog ustrojstva (smjenjivanje i postavljanje sveštenstva, formiranje ili ukidanje nadbiskupija i sl.), poštovanje bogoslužjenja, uvođenjem neradnih dana za rimokatoličke praznike. Rimokatoličkoj crkvi se jemči pravo da upravlja imovinom, komunikacija sa Svetom Stolicom, u slučaju eventualnog prestupa nekog od sveštenika, državni organi su dužni da prvo o tome izvijeste crkvene organe i sl. Sa druge strane, RKC se obavezala da će poštovati državno-pravni poredak Crne Gore, kao i da registraciju udruženja i humanitarne organizacije vrši u skladu sa pravnim poretком države. Ne spori se činjenica da je crkvena imo-

vina u Crnoj Gori, ali da je vlasnik te imovine RKC. Ugovor garantuje RKC da bez miješanja države može da smjenjuje, postavlja, premješta crkvene velikodostojnike. Izmjenama i dopunama ovog ugovora, navodi se da će Vlada Crne Gore iz poštovanja biti informisana o imenovanju biskupa.

Nakon pomenutog ugovora sa RKC, Vlada Crne Gore je 30. januara 2012. godine, verifikovala ugovor i sa Islamskom vjerskom zajednicom u Crnoj Gori. Ugovorom *Mešihat Islamske vjerske zajednice* se obavezuje da nadležne državne organe obavještava o svakoj statusnoj promjeni. Pažljivom analizom i komparacijom sa prethodnim ugovorom primjećujemo da ovakva obaveza ne važi za RKC. Dalje, Islamska vjerska zajednica se obavezuje da će nakon izbora kandidata, a prije imenovanja reisa, na povjerljiv način o tome izvijestiti Vladu Crne Gore, stoji u članu 6 ovog ugovora. Članom 7. ovog ugovora Islamskoj zajednici u Crnoj Gori se jemči pravo da slobodno obavlja vjerske obrede, kao što je to regulisano i u ugovoru sa RKC. Takođe, i ovim ugovorom se država obavezuje da će u slučaju eventualnog prestupa nekog od vjerskih službenika, prvo obavijestiti Mešihat. Islamskim vjernicima se jemči pravo na praznovanje vjerskih praznika. Osim imovine koja važi za kulturnu baštinu Crne Gore, Islamska zajednica u Crnoj Gori ima pravo da kupuje, koristi, posjeduje ili otuđuje pokretnu i nepokretnu imovinu, itd.

Dakle, analizirajući pomenuta dva ugovora, uočene su neke razlike, ali i neke novine. Primjera radi, islamskim vjernicima se, prema članu 9. jemči pravo da, u skladu sa aktima poslodavca vjernicima omogući pauzu u toku radnog vremena kako bi obavili molitvu petkom – Džuma namaz. Ovdje je, recimo, prisutan svojevrsan oblik diskriminacije, jer ista mogućnost nije propisana RKC vjernicima da u toku radnog vremena idu na misu. Međutim, s druge strane RKC ima javno-pravna ovlašćenja dok Islamska vjerska zajednica nema ista prava. Ovdje je riječ o činjenici da krštenica, vjenčani list ili umrlica Barske nadbiskupije imaju jednaku pravnu validnost kao recimo izvod iz matične knjige rođenih, vjenčanih ili umrlih u državnim organima, što nije slučaj sa ugovorom koji je sklopljen sa Islamskom vjerskom zajednicom u Crnoj Gori.

Temeljni ugovor koji postoji za RKC i Islamsku vjersku zajednicu u Crnoj Gori, ne postoji za dvije pravoslavne crkve u Crnoj Gori. Naime, pored Mitropolije crnogorsko-primorske (u daljem tekstu MCP) koja ima kanonski legitimitet, postoji i CPC registrovana 2000. godine na Cetinju, mimo kanonskih propisa. Iako se članom 11. Ustava Crne Gore od 1992. godine određena jedna Pravoslavna crkva, državni organi su registrovali u evidenciju vjerskih zajednica i CPC. Od tada postoji svojevrsna netrpeljivost dvije pravoslavne crkve u ovoj republici. Ovdje na površinu izbija esencijalni problem, kada je o međureligijskoj toleranciji riječ, a koji narušava jedinstvo crnogorskog društva danas. Naime, riječ je o podjelama unutar pravoslavnih vjernika u Crnoj Gori u čemu je ova republika svojevrsna *differentia specifica* u odnosu na ostala pravoslavna dominantna područja. U ovoj republici, posebno nakon raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore, prisutna je svojevrsna dezintegrativna

funkcija religije. Dezintegrativna uloga religije je osjetnija nakon sticanja crnogorske samostalnosti (2006) i nastojanjima da se formira nacionalna posebnost, gdje se CPC predstavlja kao osnovni ili ključni faktor crnogorske nacije, tj. ona se predstavlja kao temeljni činilac nacionalnog bića i kao privilegovani čuvar tradicije i kulture crnogorskog naroda. S druge strane, MCP kao dio Srpske pravoslavne crkve (koja je kanonski priznata pravoslavna zajednica u Crnoj Gori) nastoji da marginalizuje crnogorsku nacionalnu posebnost i da očuva jedinstvo SPC i srpskog naroda na ovim prostorima. Otuda religija, po principu *volens nolens*, djeluje veoma dezintegrativno na crnogorsko društvo, često izlazeći iz okvira duhovnosti, pa i univerzalnosti. I SPC i CPC uživaju političku podršku, s tim što SPC, odnosno MCP, uživa podršku Srbije, i dijela vladajuće strukture u Crnoj Gori, dok CPC uživa podršku dijela političkog vrha. Te političke strukture su legalizovale aktivnosti CPC registracijom u policijskoj stanici na Cetinju 2000. godine, što je bio samo nastavak procesa započetog još 1993. godine osnivanjem savjeta za obnavljanje Autokefalnosti CPC. Inače, na čelu CPC od 1998. nalazi se mitropolit Mihailo, koji je ekskomuniciran iz pravoslavne crkve od strane Svetog Sinoda i Vaseljenskog patrijarha iz Carigrada (Vukomanović, 2008:251). Neophodno je naglasiti da razlog ekskomunikacije nije bio njegovo imenovanje za mitropolita CPC već sporna i neprimjerena dešavanja iz njegovog privatnog života. Otuda, između kanonski nepriznate CPC i Mitropolije traju naprekidna trvenja, a Mitropolija na čijem je čelu mitropolit Amfilohije Radović nikada neće priznati legitimitet djelovanja CPC u Crnoj Gori. Sve to prilično dezintegrativno djeluje na pravoslavno stanovništvo u ovoj republici, pri čemu se jedan mali procenat od ukupnog pravoslavnog stanovništva pripojio nelegalnoj i kanonski nelegitimnoj CPC. Budući da sebe smatra legitimnom, CPC na teret Mitropolije stavlja da joj oduzima i osporava korišćenje preko 650 crkava, manastira i vjerskih objekata, koji im, kako njihovi predstavnici kažu, legitimno pripadaju. S tim u vezi, smatraju da su njihovi sveštenici primorani da svoje obrede obavljaju pod vedrim nebom. S druge strane Mitropolija na teret CPC i njihovom sveštenstvu stavlja činjenicu da uzurpiraju vjerske objekte i hramove, napadaju sveštenstvo Mitropolije i čak Bogoslovijske Sv. Petar Cetinjski na Cetinju. Nerijetko se napadaju i djeca sveštenika, a često se skrnavi i otima imovina Mitropolije.

Trn u oku sveštenstva CPC je mala crkva na planini Rumiji, koju je postavila Mitropolija na mjestu gdje je već nekada postojala crkva. Sveštenstvo i vjerni narod okupljen oko MCP smatra da će obnovljena crkva na Rumiji donijeti mir i međukonfesionalnu toleranciju, jer su vrata crkve otvorena svim vjerrama i narodima u ovoj republici. S druge strane CPC nastoji da negira takvo stanovište, neprestanim insistiranjem na uklanjanju pomenute crkve, koja kako smatraju iz ove vjerske organizacije vodi ka unutrašnjoj destabilizaciji i narušavanju tolerancije u multikonfesionalnom crnogorskom društvu.

Epilog svih ovih podjela je neizvjestan. Podjele i prebacivanja su i dalje aktuelni, sa dozom jenjavanja i kakve-takve tolerancije, uz neprekidno pozi-

vanje od strane sveštenstva MCP da se zalutalo stado okupljeno oko CPC dozove pameti i vrati kanonski priznatoj pravoslavnoj crkvi u Crnoj Gori. Ova činjenica nije prenebregnuta ni sa stanovišta političke elite u Crnoj Gori. Otuda, je na VI kongresu Demokratske partije socijalista (najjače vladajuće partije) bilo riječi i o vjerskim podjelama u Crnoj Gori. Na ovom kongresu naglašeno je da je ova partija „posvećena prevazilaženju svih podjela u Crnoj Gori koji mogu da ugroze stabilnost, prosperitet i međunarodni ugled Crne Gore“. Posebno se apostrofira pitanje podijeljenosti dvije pravoslavne crkve uz naglašavanje da je najbolje rešenje jedinstvenost i organizaciona samostalnost pravoslavnog stanovništva, uz puno poštovanje i afirmaciju crnogorskog državnog, nacionalnog i kulturnog identiteta. Takođe, i Socijaldemokratska partija Crne Gore, kao partija koja participira u vlasti, zagovara jedinstvo pravoslavne crkve, insistirajući na ispravljanju nepravde koja se desila, kako kažu u SDP aneksijom 1918. godine (www.sdp.co.me). Inače, ova partija je zagovornik autokefalnosti CPC. Suština zalaganja političkog establišmenta u Crnoj Gori jeste jedinstvena Pravoslavna crkva koja će raditi na dobrobit države i naroda Crne Gore.

Zaključak

Na temeljima prethodeće analize, istorijskog osvrta na period revitalizacije religije početkom devedesetih godina, moguće je donijeti nekoliko zaključaka. Prije svega, još jednom ćemo konstatovati neprocjenjivi značaj za duh tolerancije koji donosi edikt u Milanu. Osvrćući se hronološki, pomenuti edikt ju uvijek bio pred velikim iskušenjima, počev od samih potpisnika i idejnih tvoraca tog edikta pa sve do današnjih dana. Kada je riječ konkretno o Crnoj Gori, možemo zaključiti da su tri najdominantnije religije u ovoj republici prolazilo kroz različite faze i bile pred iskušenjima duha tolerancije. Početkom devedesetih godina prošlog vijeka, dolazi do urušavanja socijalističkog režima, što je značilo i povratak religije iz privatne u društvenu, tj. javnu sferu. Sve ovo je imalo za posledicu činjenicu da je sloboda vjere i sloboda vjeroispovijedanja apostrofirana Konstantinovim ediktom, ponovo bila pred izazovom tolerancije. S tim u vezi, sve religije na ovim prostorima, u svojim dnevnicima bilježi i nešto što, ne samo da nije u duhu tolerancije, nego je u sukobu i sa izvornim postulatima duhovnosti.

Na kraju prve decenije 21. vijeka, pravoslavlje u Crnoj Gori se ponovo nalazi pred izazovima tolerancije, ovoga puta je riječ o toleranciji unutar sâmog pravoslavlja. Ovdje je riječ o svojevrsnom rivalstvu i kanonskom kao i istorijskom primatu između MCP i CPC. Obje pretenduju i vjeruju da imaju pravo na tron Svetog Petra Cetinjskog, a u sjenci međusobnih trvenja i medijskih prepucavanja stoji duboka društvena podijeljenost i duhovno nespokoјstvo. Kraj tim podjelama se ne nazire, a čija će biti zadnja odlučuje onaj tas na vagi zvani narod.

LITERATURA

- Berdajev, Nikolaj (1982): *Nova religijska svest i društvena realnost*, Beograd: Partizanska knjiga.
- Blagojević, Mirko (2010): *Aktuelna religioznost građana srbuje*, u: *Religioznost u Srbiji 2010*, Beograd, Hrišćanski kulturni centar, Centar za evropske integracije, Fondacija Konrad Adenauer.
- Džomić, Velibor (2013): *Crkva i država u Crnoj Gori*, Cetinje, Podgorica, Beograd, Svetigora-Oktoih.
- Hantington, Semjuel (1998): *Sukob civilizacija*, Podgorica, CID.
- Milović, Boro, *Vjerske slobode u Crnoj Gori* (www.montenegrina.org), pristupljeno 10.2.2013.
- Popis stanovništva u Crnoj Gori iz 1953, 1991, 2003 i 2011. godine (www.monstat.org)
- Sveto Pismo, *Staroga i Novoga zavjeta* (2004): Beograd, Sveti arhijerejski Sinod Srpske pravoslavne crkve.
- Ustav Crne Gore od 19. 06. 2007. godine – Službeni list Crne Gore, br.1/2007.
- Šušnjić, Đuro (1997): *Dijalog i tolerancija*, Beograd: Čigoja štampa.
- Vukomanović, Milan (2001): *Sveto i mnoštvo-izazovi religijskog pluralizma*, Beograd: Čigoja štampa.
- Vukomanović, Milan (2008): *The Serbian Orthodox Church as a Political Actor in the Aftermath of October 5, 2000*, in: *Politics and Religion*, 1 (2008). 237-269. <http://www.gov.sntcg.com/vijesti/106956/temeljni-ugovor-između-crne-gore-i-svete-stolic>
<http://www.sandžakpress.net/ugovor-o-uređenju-odnosa-između-islamske-zajednice-u-crnoj-gori-i-vlade-crne-gore>

Vladimir Bakrac
Niksic, Montenegro

Mirko Blagojevic
IFDT
Belgrade, Serbia

RELIGION AND FREEDOM IN MONTENEGRO

Abstract

In this paper we intend to look back at three most common religions in Montenegro (the Orthodox Church, the Roman Catholic Church and the Islamic Religious Community) from the point of tolerance, emphasizing the influence of religion on the development of tolerance since 1991. Therefore, after the revitalization of religion and the collapse of socialism in these regions in the early nineties, there comes to frantic suffering of the tolerance by returning the religion on the social scene and the freedom of religion – guaranteed by the Edict of Milan so that everyone can be a follower of any religion they want. Therefore, the true freedom of religion has been returned but the inter-religious tolerance has been abolished. In the second part of the paper, the role, importance and meaning of the religion after the restoration of independence in 2006 are emphasized. Also, it is noticeable that the registration of the Montenegrin Orthodox Church in 2000 greatly influences the spirit of tolerance among the Orthodox population in Montenegro. In this section we briefly analyzed some legal norms regulating the legal status of religious communities and their relation with the state.

Key words: *freedom, orthodoxy, religion, church-state, tolerance, secularization, revitalization of religion.*